

Neoliberalna ideologija u ženskim knjigama za samopomoć

Papa Stubbs, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:437545>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Sveučilišni prijediplomski studij
Sociologija

Mia Papa Stubbs

**Neoliberalna ideologija u ženskim knjigama za
samopomoć**

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Sveučilišni prijediplomski studij
Sociologija

Neoliberalna ideologija u ženskim knjigama za samopomoć

Završni rad

Student/ica:

Mia Papa Stubbs

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Valerija Barada

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mia Papa Stubbs**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Neoliberalna ideologija u ženskim knjigama za samopomoć** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. travnja 2024.

Neoliberalna ideologija u ženskim knjigama za samopomoć

Sažetak

Tema rada je analiza neoliberalne ideologije u ženskim knjigama za samopomoć, pomoću dvije popularne knjige u ovom žanru. Demonstriram način na koji savjeti u njima kombiniraju iskrenu želju za žensku emancipaciju s reprodukcijom neoliberalnih vrijednosti. Kritička analiza se temelji na marksističko feminističkoj perspektivi koja upućuje na isprepletenost između klasnog i rodnog ugnjetavanja. Analiza se usredotočuje na tri dominantne pod teme: produktivnost u kontekstu uspjeha na tržištu rada, osobna odgovornost u kojoj žene same bez utjecaja patrijarhalnih struktura predodređuju svoju sudbinu, i emocionalni rad uz kojeg dolazi do razvoja adekvatnih emocija pomoću kojih se čitateljice mogu uvjeriti u vlastite sposobnosti koje su ključne za uspjeh. Glavni zaključak analize, baziran na pažljivom čitanju, je da eksploatacija, natjecanja i rodne nejednakosti postaju irelevantne ili se smatraju rezultatom individualnog izbora i odgovornosti. Na ovaj način, kolektivna rješenja za rodnu nejednakost postaju nezamisliva. Neka od ograničenja analize uključuju mali uzorak, te bi potencijalna buduća istraživanja trebala opisati i analizirati različita značenja koja različite čitateljice pripisuju tekstu.

Ključne riječi: samopomoć, žene, individualizam, neoliberalizam

Neoliberal ideology in women's self-help books

Abstract

The topic of this study is neoliberal ideology in women's self-help books, using two popular books from the genre. I demonstrate the ways in which the advice contained within these books combines a genuine wish for female emancipation with the reproduction of neoliberal values. This critical analysis is based on a Marxist feminist perspective which addresses the interconnection between class based and gender based oppression. Based on a thorough critical reading of the texts, through a categorization of themes, the analysis focuses on three dominant sub-themes: productivity in the context of success on the labour market; personal responsibility in which women themselves are responsible for their own fate without regard to the nature of patriarchal structures; and emotional labour in terms of the development of appropriate emotions, through which readers can convince themselves that they have capabilities which are the key to success. The main conclusion, based on close reading, is that structures of

neoliberalism, exploitation, competition and gender inequality are seen as irrelevant or the result of individual choice and responsibility. In this way, collective solutions to gender inequality become unthinkable. One limitation of the study is the small sample size, and potential research in the future could describe and analyse the different meanings which different readers assign to the texts.

Key words: self-help, women, individualism, neoliberalism

Sadržaj

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha rada	1
3. Polazišta i problemi	2
3.1. <i>Raširenost knjiga za samopomoć kao značajni kulturni fenomen</i>	3
3.2. <i>Marksistički feminizam kao teorijski okvir za analizu ženskih knjiga za samopomoć</i> 5	
4. Razrada teme i rasprava	7
4.1. <i>Obrazloženje odabira knjiga za analizu</i>	8
4.2. <i>Osobna odgovornost kao značajka neoliberalizma</i>	10
4.3. <i>Produktivnost kao najvažniji životni cilj</i>	11
4.4. <i>Emocionalni rad kao glavni alat za uspjeh</i>	13
5. Završni osvrt	15
6. Zaključak	16
7. Literatura:	17

1. Uvod

U suvremenom kapitalističkom društvu, rodna jednakost i ženska participacija na tržištu rada postaju ključni indikatori napretka društva i sastavni dio reprodukcije kapitalizma. Jedna od ključnih karakteristika ove vrste napretka je i ideja samopomoći koja proizlazi iz vrijednosti individualnog uspjeha. Ovaj rad analizira rastući i popularni književni žanr samopomoći. Odnosno, knjige za samopomoć namijenjene ženama s ciljem da im pomognu da budu uspješnije na tržištu rada i privatnom životu. S obzirom na to da je primarni cilj knjiga za samopomoć da pojedinac sam pokuša riješiti svoje probleme i poboljšati sebe, ovaj žanr je odličan predložak pomoću kojeg se može kritički sagledati način na koji reflektira neke dominantne društvene vrijednosti.

Glavne ideje i poruke u knjigama za samopomoć su privlačne brojnim ženama zbog svojih „na prvi pogled“ emancipacijskih i progresivnih ideja. Međutim, čitanje iz kritičke perspektive sugerira da tekst sadržava savjete koji su sukladni s neoliberalnim kapitalističkim sustavom. Drugim riječima, ova analiza utvrđuje kome su namijenjeni savjeti u navedenim knjigama, koje su njihove glavne preporuke, te kako se one prenose i koje dominantne vrijednosti odražavaju. Navedeno istraživanje analizira koga savjeti u ovim knjigama potencijalno isključuju i na koji način zanemaruju šire društvene strukture koje mogu biti ograničavajuće za uspjeh na tržištu rada i u privatnom životu. Zajednička odlika knjiga za samopomoć jest što privatne i poslovne probleme vide samo na razini pojedinca, a ne i razini društva. Upravo taj naglasak na individualizmu pridonosi velikoj popularnosti knjiga za samopomoć.

Ovaj rad objašnjava i analizira reprodukciju i učvršćivanje neoliberalnih i patrijarhalnih vrijednosti u ovom književnom žanru. Osim toga, definira značenje i relevantnost fenomena samopomoći, te pojašnjava važnost kritičke perspektive bazirane na marksističkom feminizmu. Empirijska analiza je bazirana na dvije popularne knjige tipične za ovaj žanr. Pri detaljnom čitanju navedenih knjiga pronađene su tri glavne pod teme: osobna odgovornost, emocionalni rad i produktivnost. U zaključnim razmatranjima, raspravlja se o ograničenjima rada, te navodi preporuke za buduća istraživanja.

2. Ciljevi i svrha rada

Predmet istraživanja je analiza neoliberalnih i patrijarhalnih vrijednosti u knjigama za samopomoć koje su namijenjene ženama i njihovom napretku u karijeri.

Cilj istraživanja je, primjenom marksističko feminističkih postavki dobiti uvid u način na koji se dominantne neoliberalne i patrijarhalne društvene vrijednosti prežimlju u navedene knjige za samopomoć.

Zbog velike popularnosti i raširenosti ovog žanra, bitno je istražiti kakve se skrivene poruke nalaze u njihovim savjetima i koje su njihove potencijalne posljedice. Svrha istraživanja je opisati ovaj popularni medij koji je često namijenjen ženama, te analizirati savjete u njima.

S obzirom na navedeni predmet i cilj istraživanja, postavljaju se sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje su glavne karakteristike i specifičnosti navedenih knjiga?
2. Koja je vrsta savjeta zastupljena u ženskim knjigama za samopomoć koje su namijenjene karijernom napretku?
3. Na koji način savjeti u knjigama za samopomoć, koje su namijenjene ženama i njihovom karijernom napretku, reflektiraju norme neoliberalnog kapitalizma?
4. Na koji način se neoliberalne vrijednosti prežimlju u navedene knjige?

3. Polazišta i problemi

Samopomoć postoji kao popularni i traženi žanr u različitim medijima, a neki od njih uključuju različite seminare za samopomoć, video uratke, mrežne stranice te knjige. Knjige za samopomoć su tradicionalan i izvorni oblik medija za samopomoć čija je popularnost opstala, pa i dalje bilježe visoku prodanost i potražnju. Knjige za samopomoć su samo jedan dio veće industrije samopomoći, za koju se pretpostavlja da je u SAD-u vrijedila 13,4 milijardi dolara u 2022. godini. U 2019. godini, samo u SAD-u, prodaja knjiga za samopomoć je dosegla 18,6 milijuna primjeraka sa brojevima naslova na tržištu od skoro 31.000 u 2013 do 85.000 u 2019. (Curcic, 2022). U Ujedinjenom Kraljevstvu prodanost knjiga za samopomoć je dosegla 3 milijuna primjeraka.¹

Podatke za Hrvatsku je teže pronaći, no, u jednom od rijetkih članaka Trgo (2023) navodi porast broja primjeraka od nekih 23% u knjigama za samopomoć 2022. Iako postoji veliki broj knjiga za samopomoć različite tematike, dominantan trend ovih knjiga je da su namijenjene ženama. Ženska emancipacija i jednakost šansi na tržištu rada su vrijednosti suvremenog društva, te je bitno analizirati način na koji se te vrijednosti prezentiraju u

¹ U 2018, iako su knjige za samopomoć namijenjene ženama ostale dominantne, knjige namijenjene mlađoj muškoj publici je bio najbrže rastući segment tržišta za samopomoć (Walker, 2019).

različitim knjigama za samopomoć. Budući da je fenomen samopomoći široko rasprostranjen i popularan, njegov je sadržaj bitno opisati i kritički analizirati te sagledati na koji način savjeti u njima mogu zastupati i odražavati dominantne neoliberalne i patrijarhalne vrijednosti. Izbor predložka se odnosi na knjige za samopomoć koje su dostupne na hrvatskom jeziku i namijenjene ženama, te koje stavljaju naglasak na napredak u karijeri i u privatnom životu.

U potrazi za teorijskim okvirom bitno je pozicionirati žanr samopomoći unutar kritičkog razumijevanja neoliberalnog kapitalizma i ženske emancipacije, kako bi se razumjela uloga ženske emancipacije unutar neoliberalnog kapitalističkog sustava. Iz tog razloga sam odabrala kritičku teoriju marksističkog feminizma koja uzima u obzir međuodnos klase i rodnog identiteta. Korišteni teorijski pristup donosi sveobuhvatan uvid načina na koji se rodni i klasni identiteti isprepliću. Osim toga, perspektiva donosi kritičke osvrtne prema klasnoj mobilnosti i karijernom rastu koje autori knjiga za samopomoć često ne uzimaju u obzir. Uz to, pomoću marksističko feminističke perspektive može se opisati i način na koji ženske knjige za samopomoć uzimaju feminističke ideje i pojednostavljaju ih kako bi ih integrirale u neoliberalni kapitalizam. A to su sve elementi koje treba uzeti u obzir kako bi se mogao razumjeti fenomen ženskih knjiga za samopomoć.

3.1. Raširenost knjiga za samopomoć kao značajni kulturni fenomen

Za početak je nužno pojasniti što je žanr samopomoći, kome je namijenjen, što točno u njega ulazi, te koji su njegovi glavni ciljevi. U žanr samopomoći ulaze različite grupe podrške ili seminari samopomoći, knjige, web-stranice i video uradci. Međutim, u ovom radu fokusiram se isključivo na knjige za samopomoć kao tradicionalan i dominantan oblik ovog žanra.

Prema definiciji rječnika Merriam Webster, glagol self-help označava „pothvat ili proces poboljšanja sebe ili rješavanje svojih problema bez pomoći drugih“². U Hrvatskoj enciklopediji samopomoć se definira kao „ostvarenje subjektivnih prava vlastitim snagama i sredstvima, bez pomoći tijela javne vlasti“³. Iz navedene definicije bitno je obratiti pažnju na naglasak koji je stavljen na individualno rješavanje problema koje implicira i osobnu odgovornost. Samopomoć podrazumijeva modifikaciju i poboljšanje sebe, te se oslanja na principe autonomije, slobode i osobne odgovornosti (Rimke, 2000).

Kao što je već navedeno u self-help žanr ulaze različiti mediji te se radi o vrlo popularnom žanru u svijetu. Što se tiče izbora knjiga za samopomoć različitih tematika on je

² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-help#:~:text=%3A%20the%20action%20or%20process%20of,emotional%20problems%20without%20professional%20help>

³ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/samopomoc>

prilično šarolik. Pojavljaju se različite knjige od kojih su neke više duhovne tematike, a neke više psihoterapijske.⁴ Trendovi upućuju na porast prodaje i potražnje za knjigama za samopomoć na tržištu. Primjerice, podaci ukazuju da je žanr samopomoći u SAD-u vrlo popularan, te konstantno raste prodanost i potražnja knjiga za samopomoć do te mjere da: „Njihova hiperprodukcija u SAD-u bilježi dugogodišnju postojanost, što ilustrira činjenica da je prodaja knjiga za samopomoć između 1991. do 1996. porasla za 96%“ (Žurić Jakovina i Jakovina 2016: 326, prema Holm, Haddock 2001). Autori navode podatak da je gotovo polovica Amerikanaca kupila knjigu za samopomoć barem jednom u životu (Žurić Jakovina i Jakovina 2016, prema McGee, 2005). Vidljiva je velika popularnost knjiga za samopomoć u SAD-u, trend potražnje navedenih knjiga je prisutan i u Hrvatskoj, a tijekom pandemije COVID-19 bilježi rast. Prodano knjiga za samopomoć u Hrvatskoj tijekom COVID-19 pandemije je porasla za 25% (Ribarić, 2022).

Važno je naglasiti da je žanr samopomoći popularniji među ženama nego muškarcima, te postoji velik broj self-help knjiga čija se tematika sastoji od savjeta koji su namijenjeni ženama. Ebben (1995) navodi da su čak 75% do 85% čitatelja knjiga za samopomoć žene. Knjige za samopomoć koje su namijenjene ženama otvaraju brojne različite teme: „Self-help autori bave se temama koje se kreću od kroničnog kašnjenja do terapija raspoloženja do ovisnosti o kupovini i postavljaju self-help strategije kao rješenja za razne i komplicirane probleme koje žene imaju“ (Ebben, 1995:111). Problemi kojima se te knjige bave često se predstavljaju kao isključivo „ženski“ problemi.

S obzirom na široku zastupljenost i popularnost knjiga za samopomoć koje su namijenjene ženama važno je istražiti sadržaj i poruke koje su u njima zastupljene kako bi se ustanovio način na koji etiketiraju, patologiziraju i reguliraju ponašanje žena u skladu s neoliberalnim i patrijarhalnim normama. Savjeti u knjigama za samopomoć koje su namijenjene ženama su različitih sadržaja i tema, pa mogu biti više poslovne ili više privatne tematike. Međutim, većina navedenih knjiga sadrži kombinaciju različitih tipova savjeta. Bitno je i napomenuti kako žanr samopomoći u svojim porukama i savjetima često etiketira i regulira

⁴ U širokom izboru najčitanijih knjiga za samopomoć, Petersonovih 12 pravila za život (Jutarnji, 2022), pojavljuje se kao najpopularnija self-help knjiga u Hrvatskoj. Međutim, iako je 12 pravila za život najprodavanija self-help knjiga u Hrvatskoj, nisam se odlučila nju iskoristiti kao materijal za analizu iz dva razloga. Prvi razlog je zato što je navedena knjiga, ali i Petersonova popularnost puno više rezultat širih političkih fenomena koji su amplificirani društvenim mrežama nego popularnosti self-help žanra. Drugi razlog jest što knjiga nije namijenjena specifično ženama.

privatne živote žena, te koristi medicinski žargon i na taj način patologizira žensko ponašanje (Ebben, 1995). Knjige u ovom žanru propisuju „pravi“ način ponašanja u određenim situacijama i etiketiraju drugačije ponašanje kao inferiorno i kontraproduktivno. Patologizira zato što žene koje se ponašaju na društveno nepoželjan način drže kao apsolutno odgovorne za vlastitu situaciju.

Postoje razni društveni razlozi koji pridonose popularnosti self-help žanra. Parker (2008) kao jedan od glavnih razloga potražnje i popularnost žanra za samopomoć navodi čimbenike kao što su smanjenje značaja religije, manjak poslovne sigurnosti, smanjenje obiteljske kohezije i gubitak značaja rodnih uloga u postmodernom društvu. Postoji mogućnost da se zbog gubitka zajedništva i kohezije u postmodernom društvu javlja potraga za smislom koji čitatelji pronalaze u različitim medijima samopomoći. Osim toga, žanr samopomoći nudi brza i jednostavna rješenja za kompleksne probleme: „Potrošači trče u knjižare i odlaze na seminare tražiti individualnu sreću u unaprijed zapakiranim formama dok tragaju za razumijevanjem svijeta, te kako mogu pripadati u njemu i pronaći sreću“ (Parker, 2008:1). Zbog svega navedenog, fenomen velike potražnje i upotrebe medija za samopomoć može se pripisati visokoj razini potrošnje koji u ljudima stvara vjeru da se njihovi problemi mogu riješiti novcima na način da taj novac troše na različite knjige i seminare za samopomoć. Kao što Parker navodi: „U kasnom kapitalizmu, potrošači vjeruju u moć dolara do te mjere da vjeruju da će kupovanje biti rješenje njihovih osobnih problema“ (Parker 2008:1).

Popularnost i potražnja za self-help žanrom je dobar pokazatelj prisutnosti želje za pronalaskom smisla u postmodernom društvu u kojem religija, zajedništvo i kohezija gube svoj značaj. Osim toga, žanr samopomoći je popularniji među ženama te samim time i postoje brojne knjige za samopomoć čiji je sadržaj namijenjen ženama. S obzirom da je žanr samopomoći vrlo popularan i često usmjeren na žene, ovaj rad analizira sadržaj savjeta u ženskim knjigama za samopomoć.

3.2. Marksistički feminizam kao teorijski okvir za analizu ženskih knjiga za samopomoć

Marksistički feminizam označava teorijski pravac koji razumije opresiju kroz međudnose klase i rodno identiteta, pa u obzir uzima činjenicu da ne postoji samo jedno „žensko“ iskustvo nego je ono ovisno i o klasnom identitetu. Ovaj teorijski pristup širi klasičan marksistički naglasak na područje proizvodnje i uzima u obzir i rodne nejednakosti. Drugim riječima, koristi više intersekcionalni pristup: „Na primjer, i u svojim klasno determiniranim interesima, bogate žene, pripadnice više klase, suprotstavljene se ženi plavog ovratnika ili siromašnoj ženi, ženi o

kojoj brine socijalna država, no one ipak dijele slična iskustva i interese s bogatim muškarcima-pripadnicima više klase“ (Ritzer, 1997: 318).

Što se tiče početnog oblika i povijesti ove teorije, Ritzer (1997) navodi da marksistički feminizam potječe od djela *Porijeklo obitelji, privatnog vlasništva i države*. Engelsova teorija u navedenoj knjizi je uzimala u obzir i rodne nejednakosti, a ne samo klasno ugnjetavanje. Međutim, bitno je napomenuti da u knjizi nisu objašnjene svi elementi kompleksnosti ženskog ugnjetavanja (Ritzer, 1997). Iako knjiga ne analizira i ne objašnjava sve kompleksnosti rodne potlačenosti suvremenog društva, ipak prepoznaje korijene međudnosa klasne pozicije i rodnog identiteta bez prepoznavanja svih dimenzija (Ritzer, 1997).

Kako bi se bolje razumjeli odnosi klasne i rodne nejednakosti, bitno je objasniti i ulogu koju institucija obitelji ima u stvaranju i reprodukciji klasnih i rodnih nejednakosti. Iako je institucija obitelji postojala prije kapitalizma, te se pojavljivala u različitim oblicima u različitim vremenima, ona je izvor potlačenosti žena koje imaju dvostruku odgovornost brige u kući i na poslu: „Osnovica ženine subordinacije leži u familiji, instituciji koja svoje porijeklo vuče od latinske riječi koja označava slugu, budući da je obitelj, i u onom obliku u kojem postoji u kompleksnim društvima, u najvećem slučajeva sistem dominirajućih i podređujućih uloga“ (Engels, 1884, prema Ritzer 1997: 317). Rad u obitelji i kući nije plaćen, a ženski neplaćeni rad u kući pridonosi mogućnosti da kapitalisti još više eksploatiraju svoje radnike. Bilo da se radi o podržavajućoj ili ograničavajućoj društvenoj instituciji suvremene knjige za samopomoć namijenjene ženama, često ignoriraju ili umanjuju ulogu institucije obitelji kao bitan faktor u donošenju odluka.

Marksistički feminizam se usredotočuje i na važnost patrijarhalne obiteljske strukture u predkapitalističkim i kapitalističkim društvima. Engelsova knjiga, bazirana na Marxovim bilješkama ukazuje na važnost posjedovanja vlasništva i zemljišta, te razvoj oblika nasljeđa koje se prenose od jedne generacije muškaraca do druge. Primarna uloga žena tada je bila briga o djeci, te su žene bile vrsta komoditeta na „tržištu braka“. Engels smatra da je ovakav oblik rodne nejednakosti bio značajniji u buržujskom sloju budući da proleterski sloj nije posjedovao vlasništvo. Međutim, Barrett (1980) naglašava da obitelj postaje i ekonomska i društvena institucija i sagledava značenja „pro-obiteljskih politika“, te kako te politike doprinose ženskom tlačenju. Uloga žena na tržištu rada se uvelike razlikuje u neoliberalnom kapitalizmu u odnosu na druge oblike kapitalizma. Žene su sada vrlo važan dio kapitalističke ekonomije, iako većinom rade u uslužnim djelatnostima i djelatnostima za brigu. Međutim, ako i rade iste poslove kao muškarci vrlo često su manje plaćene od njih.

Važno je i uočiti način na koji se ideje i vrijednosti feminizma integriraju u suvremeni ekonomski sustav i kako se one koriste da bi se održao neoliberalni kapitalizam. Nancy Fraser (2009), naglašava da postoje varijante feminizma koje nisu kompatibilne s neoliberalizmom, ali mogu biti funkcionalne za njegov kontinuirani opstanak. Njezin argument jest da simbolički zahtjevi tzv. drugog vala⁵ feminizma kao što su, primjerice, rodna jednakost, jednake plaće, zaustavljanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu postaju na neki način integrirana u ideologiju neoliberalnog kapitalizma. Ideja o tome kako je važno imati žene na menadžerskim pozicijama zato što one daju više „emocionalne“ i „kreativne“ odgovore na kompleksne probleme s kojima se tvrtke moraju nositi jest dio emancipacije žena u neoliberalni kapitalistički sustav. Drugim riječima, kao što Fraser (2009) argumentira, feministički ideali su postali „reznirani“. Upravo ovakva vrsta „rezniranog“ feminizma prevladava u ženskim knjigama za samopomoć koje su empirijski materijal ovoga rada.

Integracijom progresivnih ideja u kapitalistički sustav funkcionira i priroda ideologije u mnogim knjigama za samopomoć koje su namijenjene ženama. Navedene knjige prepoznaju da ima stvarnih ograničenja u životima žena, ali ta ograničenja vidi kao „zastarjela“ i kontraproduktivna za neoliberalni kapitalizam koji mora osigurati da svatko ispuni svoj puni potencijal. Drugačije rečeno, ideologija samopomoći priopćuje da su u prošlosti žene bile u podređenoj poziciji, ali da sada imaju jednaku mogućnost uspjeha, te da njihova podređenost većinom proizlazi iz njihovih stavova i neadekvatnog preuzimanja osobne odgovornosti: „Primjerice, žene koje previše kupuju se smatraju odgovorne za svoju „ovisnost“ dok se potrošačka kultura kao dominantan rodni socijalizacijski proces u kojem žene konzumiraju, a muškarci sudjeluju u proizvodnji, zaobilazi kritiku“ (Ebben,1995). Dakle, emancipacija koju ove knjige osiguravaju je emancipacija unutar, a ne izvan neoliberalnog kapitalizma. Način na koji ta emancipacija unutar neoliberalnog kapitalizma funkcionira je upravo i empirijski fokus ovog rada.

4. Razrada teme i rasprava

Putem kvalitativne analize sadržaja iz marksističko feminističke perspektive opisujem i analiziram neoliberalne i patrijarhalne vrijednosti u savjetima i sadržaj u knjigama za samopomoć koje su namijenjene ženama i njihovom karijernom napretku. Knjige koje

⁵ Drugi val feminizma „ne stavlja naglasak ili ignorira analizu klase i rase, generalno vidi jednakost s muškarcima kao cilj feminizma i stavlja naglasak na individualna prava, a ne na pravednost kao viziju za društvene promjene“ (Thompson, 2002: 335).

analiziram su „#Šefica“ (eng. #Girlboss) autorice Sophie Amoruso (2017) i „Ti si opasna faca“ (eng. You Are a Badass) autorice Jen Sincero (2021). Neoliberalne vrijednosti operacionaliziram putem pojmova osobne odgovornosti, produktivnosti i emocionalnog rada. Navedene teme zastupljene su u obje knjige na različite načine, te je prožimanje ovih pojmova u savjetima u ženskim knjigama za samopomoć fokus rada.

4.1. Obrazloženje odabira knjiga za analizu

S obzirom na to da industrija samopomoći obuhvaća različite medije i teme, za ovo istraživanje sam odlučila ograničiti izbor na knjige za samopomoć. Glavni razlog zašto sam odabrala upravo medij knjige jest zbog toga što se radi o tradicionalnom i izvornom obliku samopomoći koji je i dalje vrlo popularan. Koriste ga žene različite dobi u svrhu postizanja privatnog i poslovnog uspjeha. U procesu biranja predložka za tematsku analizu ograničila sam izbor na knjige koje su primarno namijenjene ženama, te koje se sadržajno najviše usredotočuju na savjete vezane uz poslovni i karijerni napredak. Upravo na primjeru knjiga ovakve vrste tematike može se očitati prijelaz i reprodukcija dominantne ideologije neoliberalizma u medij samopomoći.

Odabrala sam dvije svjetski popularne knjige koje se bave tematikom poslovnog i karijernog uspjeha. Obje knjige rezultirale su različitim nastavcima i izazvale su snažan odjek. Prva knjiga je „#Šefica“, autorice Sophie Amoruso (Amoruso, 2017, prvo izdanje na engleskom 2015g.). Glavni razlog odabira ove knjige jest to što je ona pokretač popularnog online trenda. Naime, radi se o #Girlboss online trendu, čiji je cilj motivirati i inspirirati žene u poslovnim i karijnim pothvatima.

#Girlboss online trend započinje nakon objavljivanja knjige #Šefica koji je napisan kao neka vrsta poduzetničkog memoara čiji je cilj ohrabriti žene da se bave i napreduju u poduzetništvu i poslovnom životu općenito. Autorica knjige je uspješna poduzetnica koja je pokrenula tvrtku za prodaju ženske odjeće pod imenom Nasty Gal. Knjiga #Šefica objavljena je 2015. godine, te nakon što je izašla na tržište postaje vrlo popularna i pokreće veliki online trend. Nakon objavljivanja i uspjeha knjige slijedi i njena adaptacija u seriju na Netflixu, te autorica pokreće i medijsku tvrtku pod imenom #Girlboss. Nakon objave knjige slijede adaptacije, a na tržištu se pojavljuju i različiti proizvodi povezani s #Girlboss trendom koji također postaju vrlo popularni. „Uskoro girlboss ideal postaje šablona za marketing i priče o uspješnim ženama u gotovo svakoj industriji“ (The Atlantic, 2020).

Druga knjiga koju ću analizirati jest „Ti si opasna faca“, autorice Jen Sincero (Sincero, 2021, prvo izdanje na engleskom 2013g.). Glavni razlog zbog kojeg sam odabrala tu knjigu za

analizu jest to što se pojavljuje popisima najprodavanijih knjiga za samopomoć za žene. Primjerice, pojavljuje se na listi New York Times bestsellera te se također pojavljuje i na više različitih stranica poput: Marie Claire i Woman's Day kao preporuka čitateljicama. Osim toga, knjiga se ne bavi samo temom poslovnih i karijernih savjeta, nego otvara i teme „mindfulnessa“⁶ i nošenja s emocijama. Upravo iz razloga što su prisutne i druge teme koje su često zastupljene u različitim popularnim knjigama za samopomoć, mislim da je dobar izbor za tematsku analizu sadržaja. Autorica je „životni trener“⁷, te slično kao i u prvoj knjizi u ovoj su zastupljeni financijski i poslovni savjeti. Međutim, u ovoj knjizi je veći fokus na tehnike promjene načina razmišljanja kroz manifestaciju⁸, te je ova knjiga klasičniji oblik samopomoći s manje autobiografskih elemenata. Uz to, slično kao #Girlboss nakon objavljivanja autorica pokreće nastavke na originalnu knjigu. No, za razliku od #Girlboss čiji je nastavak Netflix serija, ovdje se radi o nastavcima u obliku drugih knjiga slične tematike.

Objekti knjige nakon objave postaju vrlo popularne te izazivaju snažan odjek. Knjiga „#Šefica“ pokrenula je online trend, te nakon njene objave slijede različiti nastavci priče u obliku serije i različitih proizvoda. „Ti si opasna faca“ također nakon originalne objave pokreće objavu različitih nastavaka na original. Međutim, ti nastavci se javljaju u obliku drugih knjiga za samopomoć, ali sa nešto užom tematikom nego originalna knjiga. I jedna i druga knjiga su pisane za sličnu publiku te se bave sličnom tematikom. No, „#Šefica“ je više orijentirana na poduzetničke i poslovne savjete, dok je „Ti si opasna faca“ klasičniji oblik knjige za samopomoć koja uvodi i duhovne koncepte u karijerne savjete i na zanimljiv način demonstrira prijelaz neoliberalnog diskursa u sferu duhovnosti. Odnosno spajanje elementa koji djeluju kao suprotni i nespojivi. I upravo zato su ove dvije knjige odličan predložak za proučavanje načina na koji se duhovni koncepti i ideje samoaktualizacije kombiniraju s neoliberalnim vrijednostima.

⁶ Prema rječniku Merriam Webster pojam „mindfulness“ označava „pojačanu ili potpunu svijest misli, emocija ili iskustva u svakom trenutku“.

⁷ Prema rječniku Merriam Webster pojam "životni trener" označava „zanimanje osobe koja pomaže ljudima pri donošenju odluka, postavljanju i postizanju ciljeva, ili nošenju s problemima.“

⁸ Prema Hrvatskoj enciklopediji pojam manifestacije označava „objavljivanje, vidljivo (vanjsko) očitovanje nekog unutrašnjeg stanja, zbivanja, osjećaja, raspoloženja (životne, psihol. manifestacije; manifestacije radosti, straha, bijesa).“ U kontekstu samopomoći ovo se odnosi na emocionalni aspekt manifestacije.

4.2. Osobna odgovornost kao značajka neoliberalizma

Prema Rimke (2000) self-help savjeti uče čitatelje da im je potrebno oslanjati se isključivo na sebe dok se paralelno oslanjaju na stručnjaka kako bi i sami postali stručnjaci za vlastito sebstvo. Navedeno „učenje“ o preuzimanju osobne odgovornosti i oslanjanju na sebe pri rješavanju problema prisutno je u knjigama „#Šefica“ i „Ti si opasna faca“, te u njihovom sadržaju dolazi do umanjivanja utjecaja društvene strukture u životu pojedinca. Uz to, Rimke (2000) navodi kako je sadržaj u knjigama za samopomoć koji uzdiže individualno naspram društvenom konzistentan s političkom ideologijom koju promoviraju napredne liberalne demokracije.

Poticanje čitatelja na preuzimanje osobne odgovornosti u navedenim knjigama pojavljuje se na različite načine. Primjerice, u „Ti si opasna faca“ autorica se poziva na preuzimanje osobne odgovornosti putem duhovnih koncepata kao što je manifestacija: „Osnovna ideja ovog Zakona Privlačenja glasi: usmjeri se na ono što ti daje dobar osjećaj i dobit ćeš (privući ćeš) to što ti daje dobar osjećaj“ (Sincero, 2013:31). Uz to, većinu neuspjeha i nezadovoljstava trenutnom situacijom pojedinaca pripisuje upravo negativnom načinu razmišljanja koju predstavlja kao isključivo rezultat individualne odluke. Sincero (2013) u knjizi navodi da je svatko sam autor vlastitog života, a ne društvo ili ljudi koji čine nečiju okolinu. Drugim riječima, savjetuje čitatelje da svijest o strukturnim ograničenjima nema nikakve koristi za individualni napredak, te da je za sreću i uspjeh potrebno preuzeti odgovornost i ne „kriviti“ strukturna ograničenja. Upravo ovaj oblik poticanja čitatelja da se ne obaziru na šire društvene probleme pridonosi pasivnosti i prihvaćanju eksploatacije: “Taj bitno individualiziran stav spram vlastitog života negira utjecaj društva na pojedinca te on kao da se nalazi u zrakopraznom prostoru u kojem ideologije društva na njega ne utječu“ (Žurić Jakovina, Jakovina, 2016: 339).

U knjizi „#Šefica“ autorica također naglašava važnost preuzimanja osobne odgovornosti putem tehnika manifestacije i pozitivnog razmišljanja: „Dobivaš ono što uložiš, stoga uložiš, stoga je vrijeme da počnete pozitivno razmišljati i da se usredotočite na vizualizaciju onoga što želite, umjesto da vas ometa ono što ne želite“ (Amoruso, 2014: 120). U „#Šefica“ tehnike vizualizacije ne služe samo za preuzimanje osobne odgovornosti, već pridonose i produktivnosti i efikasnom radu, te upravo taj marljiv rad i efikasnost dovode do osobnog ispunjenja: „...Svaki put kad dođete na posao, marljivo radite, i dajte sve od sebe, zapravo sijete sjeme života koje može nadmašiti vaše najluđe snove“ (Amoruso, 2014:121).

Osim što „#Šefica“ zagovara preuzimanje osobne odgovornosti, također zagovara ignoriranje utjecaja širih društvenih struktura i institucija u životu pojedinca. Ovo demonstrira

tako što opisuje svoje osobno iskustvo uspona u poslovnim pothvatima, te navodi kako je prije bila protiv kapitalizma i vodila nekonvencionalni život, a sada na njega gleda kao oblik „alkemije“ koji kombinira kreativnost i marljiv rad (Amoruso 2014). Uz to, navodi da se žene suvremenom društvu više ne suočavaju patrijarhalnim vrijednostima te da za njih ne postoje gotovo nikakva strukturna ograničenja. Amoruso (2014) navodi da njezin cilj nije pozvati žene na pobunu, te zagovara da je najbolji način da se izrazi čast ženskim pravima marljiv rad i upornost. Prema perspektivi marksističkog feminizma, jedan od ciljeva ovakve vrste samopomoći jest da žene učine pasivnima i nesvjesnima o patrijarhalnim ograničenjima, te da ih demotivira da se pobune.

Cijeli narativ u knjizi „#Šefica“ zapravo demonstrira neki oblik „američkog sna“, odnosno narativ o uspješnom životu koji je rezultat napornog rada koji proizlazi iz preuzimanja osobne odgovornosti. Upravo ovakva vrsta narativa je karakteristična za ideologiju neoliberalnog kapitalizma. Ovakvi narativi služe kako bi pojedinci prihvatili i internalizirali normu preuzimanja osobne odgovornosti: „Upravljanjem kroz liberalni politički izbor, slobodu i autonomiju osigurava da norme obaveza i preuzimanja odgovornosti kontinuirano okreću subjekt natrag sebi“ (Rimke 2000: 72). Iz perspektive marksističkog feminizma može se potvrditi da savjeti u knjigama za samopomoć ne potiču žene da razmišljaju kritički o vlastitoj klasnoj poziciji.

Obje autorice naglasak stavljaju na preuzimanje osobne odgovornosti, pa njihovi savjeti impliciraju da je razmišljanje o nekim vanjskim ili strukturnim čimbenicima gubitak vremena koji odvlači pozornost pojedincima od ostvarenja svojih ciljeva i osobnog napretka. Dodatno, navedene knjige naglasak stavljaju na promjene stavova i načina razmišljanja te njih predstavljaju kao ključne u rješavanju problema. Upravo takve vrste poruka i savjeta čitatelje mogu učiniti pasivnima te potiču prihvaćanje eksploatacije: „Individualni pristup se dakako odnosi na osnovnu ideju knjiga za samopomoć kojom se tvrdi kako je svaka osoba sama odgovorna za sve što joj se događa u životu i da promjena u kognitivnom stavu vodi i promjeni u stvarnosti“ (Žurić Jakovina, Jakovina, 2016: 339).

4.3. Produktivnost kao najvažniji životni cilj

Uz savjete u kojima se autorice pozivaju na preuzimanje osobne odgovornosti u navedenim knjigama široko je zastupljeno i inzistiranje na produktivnosti koja nastaje kao rezultat osobne odgovornosti. Slično kao i osobnu odgovornost, autorice „maskiraju“ produktivnost kroz različite metode manifestacije, promjene načina razmišljanja i duhovnosti. Rimke (2000) smatra da self-help žanr služi kao način da se vlada pojedincima, te da su „prakse“ samopomoći

na neki način povezane s upravljanjem populacijama. Često zagovaranje produktivnosti u ovim knjigama postaje način „vladanja“ pojedincima pomoću kojeg se održavaju kapitalističke vrijednosti upornog rada i efikasnosti. Uz to, sam čin „rada na sebi“ može se protumačiti kao sredstvo koje je korišteno od strane industrije samopomoći kako bi čitatelji postali marljiviji i produktivniji radnici: „Time se krilatica „budi ono što želiš“ promatra kao „kapitalistička poslastica“ kojom identitet pojedinca postaje ljudski kapital koji treba „oploditi“ kako bi producirao što više dobiti“ (Žurić Jakovina, Jakovina, 2016: 340).

Bitno je napomenuti da se u nekoliko slučajeva u navedenim knjigama zagovaranje osobne odgovornosti često isprepliće sa zagovaranjem produktivnosti. Primjerice, u „Ti si opasna faca“ autorica poručuje čitateljima da nedostatak vremena za ispunjenje obaveza zapravo rezultat nedovoljne razine preuzimanja osobne odgovornosti u organizaciji vremena: „Nakon što shvatiš da je vrijeme u tvojoj glavi, kao i sve ostalo iz tvoje stvarnosti, možeš ga uposliti da radi za tebe umjesto da budeš njegov rob“ (Sincero 2013: 150). Rimke (2000), navodi da sadržaj u self-help tekstovima uvjerava čitatelje da uz malo upornosti i otpornosti svi mogu biti slobodni. U navedenim citatima vidljivo je uvjeravanje čitatelja da su slobodni od ideje nedostatka vremena, te da su objektivno slobodni od vremenskih ograničenja: „Možeš stvoriti sve što želiš, ali to moraš zaista željeti“ (Sincero 2013: 150).

U savjetima u „#Šefica“ također se očituje zagovaranje produktivnosti kao bitnog čimbenika u ostvarenju privatnih i poslovnih uspjeha. Uz to, također je vidljiva povezanost između produktivnosti i osobne odgovornosti. Odnosno, u savjetima dominira ideja da preuzimanje osobne odgovornosti vodi do produktivnosti i efikasnosti. Primjerice, u „#Šefica“, autorica navodi da je uspjeh njezine tvrtke rezultat samostalnosti do koje je došlo zato što nije imala financijsku potporu: „Kako nisam imala ničiju financijsku potporu dok je moj posao bio u usponu, morala sam se pošteno namučiti da bude profitabilan već od prvog dana“ (Amoruso 2014: 105). Uz to, postoji mogućnost da prema ovakvoj vrsti savjeta do najveće produktivnosti i uspješnosti dolazi kada ljudi nemaju vanjsku potporu, odnosno dolazi do veličanja samostalnosti i individualizma. Budući da je „#Šefica“ knjiga u kojoj je tematika većinom savjeti za poslovni uspjeh, autorica u savjetima naglašava važnost produktivnosti i efikasnosti pri ostvarenju karijernih ciljeva, te naglašava važnost distinkcije poslovnog i privatnog. Autorica navodi: „Sve što ona treba znati jest da se grizete u svom poslu, kao što „#Šefica“ i treba, te da ste pravi dobitak za svoju tvrtku“ (Amoruso, 2014: 113). Kao što je vidljivo iz navedenog citata autorica savjetuje čitatelje da je najvažnija njihova odanost poslu i uspješnosti.

Kao što je već ranije spomenuto, ove dvije knjige za samopomoć priznaju postojanje strukturnih ograničenja i utjecaja na društvo, ali ih velikim djelom umanjuju. U savjetima u „Ti si opasna faca“ može se iščitati stav da je fokus na društvena ograničenja zapravo rezultat osobne nesigurnosti, te ujedno i razlog nedostatka produktivnosti i efikasnosti: „Ako se osjećaš nesigurno, brzo ćeš podleći vanjskim utjecajima, a sigurno ćeš se osjećati nesigurno ako znaš da si nešto napravio polovično ili ako zaista ne vjeruješ u to što radiš“ (Sincero, 2013: 65). Kao što je vidljivo iz citata savjeti u navedenoj knjizi zastupaju stav da je savjest o vlastitoj društvenoj poziciji i stvarnosti samo odvlačenje pažnje od postizanja životnih ciljeva, te da dovode do neproduktivnosti: „Umjesto što se praviš da si zaglavio u svojoj jednoj stvarnosti, iskoristi snagu svojih misli kako bi promijenio svoj stav, a time i svoj život“ (Sincero, 2013: 134).

Savjeti koji zagovaraju produktivnost u navedenim knjigama često su povezani i s poticanjem na preuzimanje osobne odgovornosti, te služe kako bi se „vladalo“ čitateljima i pretvorilo ih u uspješne, marljive i produktivne pojedince u neoliberalnom društvu. Kao što Žurić Jakovina i Jakovina (2016) naglašavaju, problem nastaje kada „radom na sebi“ ljudi postaju apolitični i pasivni. Osim toga, savjest o društvenoj poziciji i usredotočenost na strukturna ograničenja, autorice smatraju distrakcijom koja dovodi do slabe produktivnosti i efikasnosti. Ove dvije knjige ignoriraju da postoje patrijarhalna ograničenja koja ženama omogućuju uspjeh na tržištu rada, te uvjeravaju čitateljice da je svijest o navedenim ograničenjima nepotrebna.

4.4. Emocionalni rad kao glavni alat za uspjeh

Hochschild (1979), prema Lively (2006), argumentira da emocije nisu samo biološki produkt, nego ovise i o normama na sličan način kao i ostala ponašanja. Emocionalni rad se odnosi na regulaciju emocija u privatnom i u poslovnom životu. Kao što Lively navodi: „Kada pojedinci reguliraju svoje emocije u privatnom životu (npr. pokušati osjećati tugu na sprovodu ili sreću na vjenčanju) one nemaju uporabnu vrijednost“ (Lively, 2006: 570). S druge strane, emocionalni rad na radnom mjestu ima uporabnu vrijednost. „Kada pojedinci upravljaju svojim emocijama kao dio posla, međutim, njihove se emocije pretvaraju u komoditete; drugim riječima, kada se upravljanje emocijama prodaje za plaću upravljanje emocijama se pretvara u emocionalni rad“ (Lively, 2006: 570). U knjigama za samopomoć koje sam analizirala može se iščitati velika količina savjeta koji potiču čitateljice na emocionalni rad u privatnom i poslovnom životu.

U „Ti si opasna faca“ autorica zagovara emocionalni rad u privatnom životu s ciljem da potakne čitateljice da preuzmu osobnu odgovornost i postane produktivnija i uspješnija. Autorica savjetuje čitateljima da kroz potiskivanje negativnih emocija i prizivanje pozitivnih sam sebe uvjeri da je uspješan. Savjeti poručuju čitateljima da svoje emocije i psihičko stanje prilagode da budu društveno poželjni: „Ponašaj se onako kako bi se ponašala osoba koja nije depresivna. Odijevaj se kao takva osoba, druži se s ljudima s kojima bi se ona družila, pričaj onako kako bi ona pričala, radi stvari onako kako bi ih ona radila“ (Sincero, 2013: 140). Osim toga, bitno je napomenuti kako autorica naglašava i važnost autentičnosti pozitivnih emocija koju čitatelj može postići samoobmanom što je i konzistentno s teorijom emocionalnog rada: „Duboko zaroni u razumijevanje da možeš imati ono što želiš. Ovo neće funkcionirati ako se samo pretvaraš“ (Sincero, 2013: 140). U navedenom citatu jako je naglašena važnost poticanja autentičnih emocija kako bi došlo do osobnog napretka.

U savjetima u „#Šefica“, također se očituje poticanje čitatelja na emocionalni rad, te autorica također naglašava važnost autentičnosti emocija kroz samoobmanu: „Ne možete uvjeriti osobu - bilo da je riječ o potencijalnom poslodavcu, kreditnog službenika ili nekoga tko vam se sviđa da ste divne i izvrsne, ako same ne vjerujete u to“ (Amoruso, 2014: 122). Uz to, autorica također „maskira“ emocionalni rad putem zagovaranja manifestacije i duhovnosti. Primjerice, pokušava uvjeriti čitatelje da vizualizacijom i promjenom načina razmišljanja mogu postati uspješni: „Dobivaš ono što uložiš, stoga je vrijeme da počnete pozitivno razmišljati i da se usredotočite na vizualiziranje onoga što želite, umjesto da vas ometa ono što ne želite“ (Amoruso, 2014: 120). Zagovaranja emocionalnog rada putem tehnika kao što su manifestacija i vizualizacija služe kako bi se uvjerilo čitatelje da je glavni razlog bilo kakvog nezadovoljstva trenutnom situacijom rezultat negativnog razmišljanja i neautentičnost pozitivnih emocija.

Važno je da se navedene knjige ne osvrću dovoljno na svakodnevni život žena. Odnosno, obje knjige zanemaruju postojanje obiteljskih obaveza i emocionalni rad koji proizlazi iz usklađivanja privatnog i poslovnog života. Glavna argumentacija knjiga poručuje da žene mogu imati sve, ali ne raspravljaju o potencijalnim obiteljskim ograničenjima. Primjerice, u obje knjige djeca se gotovo uvijek spominju samo u kontekstu djetinjstva autorica, dok se emocionalni rad i obaveze žena koje imaju djecu ne posvećuje puno pozornosti. Primjerice, u „#Šefica“ majčinstvo se spominje samo u dijelu gdje autorica daje poslovne savjete, gdje negativno komentira dovođenje djece na razgovor za posao. U „Ti si opasna faca“, autorica spominje primjer mijenjanja sigurnog posla za žene koje imaju djecu.

Međutim, ne gleda na obitelj i majčinstvo kao faktor u donošenju odluka, nego pokušava uvjeriti čitateljice da su sve odluke individualne.

Obje knjige indirektno zagovaraju emocionalni rad u privatnom i u poslovnom životu putem tehnika promjena načina razmišljanja i vizualizacije. Uz to, obje autorice naglašavaju važnost autentičnosti pozitivnih emocija što je i konzistentno s teorijom emocionalnog rada. „Prikriveni“ cilj poticanja čitateljica na uvjeravanje samih sebe da mogu biti uspješne, služi kao odvlačenje od svijesti o društvenim ograničenjima. Osim toga, obje autorice zanemaruju emocionalni rad i ograničenja povezana s obitelji i majčinstvom.

5. Završni osvrt

Analiza prikazana u ovom radu pokazuje način na koji ova vrsta publicistike kombinira tri ključne poruke osobne odgovornosti, produktivnosti i emocionalnog rada u svrhu reprodukcije neoliberalne ideologije. Iako ove poruke nisu jedine teme koje se provlače u knjigama, pokazuju se kao najbitnije. U ovom narativu svaka osoba ima odgovornost da bude što produktivnija, te se samo na ovaj način se društvo može razvijati. Ideja da je pojedinac značajniji od kolektiva se kombinira s važnosti emocionalnog rada. Nitko nema pravo na sreću, ali marljiv rad i preuzimanje osobne odgovornosti za vlastiti karijerni uspjeh je dovoljno ispunjavajuće i samo po sebi doprinosi općem dobru. Na ovaj način struktura neoliberalizma, eksploatacije, natjecanja i nejednakosti postaju irelevantne ili se smatraju rezultatom individualnog izbora i odgovornosti. Ključna poruka je da je u rukama individualnih žena da promjene aspekte egzistencije koje im uzrokuju nezadovoljstvo i neuspjeh. Upravo na ovaj način osobno ostaje osobno i nikad ne prelazi u političko.

Ideja da nema nikakvih prava bez osobne odgovornosti je ključni aspekt neoliberalne ideologije. U isto vrijeme, individualni napor se smatra najbitnijom kvalitetom koju osoba može imati. Preuzimanje osobne odgovornosti za vlastite uspjehe i neuspjehe je pozitivno i produktivno u usporedbi s navodnim kolektivističkim ili socijalističkim značajkama krivljenja drugih ili društva. Iako je produktivizam važan na razini društva kao cjeline, u ovim knjigama se više radi o kombinaciji napornog rada, vjere u sebe i kreativnosti koje stvaraju mogućnost uspjeha za žene i u materijalnom i emocionalnom smislu.

Ovim sam tekstom pokazala da da se u analiziranim knjigama neoliberalni kapitalizam „prodaje“ kao osnaživanje žena. Odabrani materijal temeljem tematike koja se bavi savjetima kako biti uspješnija u karijeri i privatnom životu, prenosi poruku da s pravim stanjem svijesti nema ograničenja za uspjeh. Sama analiza demonstrira dinamiku patrijarhalnog kapitalizma

kao prilagodljivog sustava koji ulazi u društvene, osobne, psihološke i kulturološke sfere. Dodatno, pokazuje kako savjeti u navedenim knjigama umanjuju strukturalna ograničenja za žensku emancipaciju, te da se navedena ograničenja mogu pobijediti trudom i adekvatnim stavom. Naglasak na osobnom i emocionalnom umjesto na strukturalnom predstavlja ključan dio ideologije samopomoći koja se bazira na uvjerenju da „ako ja mogu, možeš i ti“. Upotrebom marksističko feminističke analize jasno se ukazuje na jaz između stvarnosti ženske pozicije u strukturalnom patrijarhalnog kapitalizma i ideologije jednakosti šanse za individualni uspjeh u žanru samopomoći.

6. Zaključak

Zaključno, na temelju ograničenog empirijskog materijala koji se sastoji od dvije knjige za samopomoć zajedničke tematike dostupne na hrvatskom jeziku ovaj rad proučava neke od ključnih tema koje se nalaze u tekstovima. Pomoću teorijskog okvira koji je baziran na marksističkom feminizmu, demonstrirala sam kako ovi tekstovi reproduciraju aspekte neoliberalne ideologije, te reduciraju važnost strukturalnih problema nejednakosti.

Analiza ima i određena ograničenja, od kojih se prvo ističe domet empirijskog materijala od samo dvije knjige, a u kojima su obrađene samo neke od najbitnijih tema žanra samopomoći. Uz to, analiza nema uvid i znanja o percepciji i interakciji samih čitateljica s tekstom. Drugim riječima, nedostaju informacije o tome koje značenje čitateljice pridodaju tekstu.

Kao preporuku za daljnja istraživanja na temu medija za samopomoć predlažem analizu na većem uzorku ili na analizu različitih medija koja koristi alate za obradu velikih podataka. Na ovaj način bi se mogli proučavati različiti žanrovi ove vrste publicistike. Smatram da bi ankete, fokusne grupe i intervjui dali dobar uvid u percepciju, interakciju i interpretaciju teksta i čitateljica. Putem toga bi se otvorila mogućnost da se analizira kako različite grupe čitateljica interpretiraju i dekodiraju tekstove na različite načine, te vidjeti kako se te razlike očituju s obzirom na dob, klasu, seksualnu orijentaciju, etnicitet i druge intersekcionalne različitosti. Medije za samopomoć je potrebno analizirati, te provesti različite oblike istraživanja na sličnu tematiku kako bi se mogla otvoriti mogućnost da žanr samopomoći postane kritičkiji i progresivniji, u kojemu je individualizam zamijenjen kolektivnom snagom i konkurencija zamijenjena suradnjom i brigom jednih za druge.

7. Literatura:

- Amoruso, Sophia (2017) *#Šefica*, Zagreb: Stilus.
- Barrett, Michele (1980): *Women's Oppression Today*. London; Verso.
- Curcic, Dimitrije (2022): „Self-Help Books Statistics“, *WORDSRATED* 16.12.2022. <https://wordsrated.com/self-help-books-statistics/>
- Ebben, Maureen (1995): „Off the Shelf Salvation: A Feminist Critique of Self-Help“, *Women's Studies in Communication*, 18 (2): 111-122, <http://dx.doi.org/10.1080/07491409.1995.11089792>.
- Fraser, Nancy (2009): „Feminism, Capitalism and the Cunning of History“, *New Left Review*, 56; 97-117.
- LaRosa, John (2023): „Self-Improvement Market Recovers From the Pandemic, Worth \$13.4 Billion in the U.S.“, *Market Research Blog*, 8.9.2023. <https://blog.marketresearch.com/self-improvement-market-recovers-from-the-pandemic-worth-13.4-billion-in-the-u.s>
- Parker, Tracey K (2008): „Do I lie to myself to be happy?: Self-Help Culture and Fragmentation in Postmodern Film“, *Interdisciplinary Literary Studies*, 10 (1): 1-15, <https://www.jstor.org/stable/41210002>.
- Ribarić, Lana (2022) „Veliko istraživanje Jutarnjeg: Hrvatski nakladnici: 'Potraga za selfhelpom porasla je 25 posto“, *Jutarnji list* 2.5.2022., <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/hrvatski-nakladnici-potruga-za-selfhelpom-porasla-je-25-posto-psiholozi-jasno-ljudi-nisu-isli-na-psihoterapiju-15191870>
- Ritzer, George (1997): *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb: Globus.
- Rimke, Heidi Marie (2000): „Governing Citizens through Self-help Literature“, *Cultural Studies*, 14 (1): 61-78, : <http://dx.doi.org/10.1080/095023800334986>.
- Sincero, Jen (2021): *Ti si opasna faca*, Zagreb: Znanje.
- Stets, Jan, Turner Jonathan (2007): *Handbook of the Sociology of Emotions*. Riverside, California: Springer.
- Thompson, Becky (2002): „Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism“, *Feminist Studies* 28(2): 336-360.
- Trgo, Darinka (2023): „Ima li pomoći od samopomoći?“, *dan.hr*, 16.1.23. <https://dan.hr/rtl-direkt/hrvati-vise-nego-ikad-idu-psiholozima-pomazu-li-self-help-knjige-d76f5cb2-95de-11ed-8e1f-3ab8d9806a8e>

Walker, Rob (2019): „Stressed Brits buy record number of self-help books“, *The Guardian* 9.3.2019. <https://www.theguardian.com/books/2019/mar/09/self-help-books-stressed-brits-buy-record-number>

Zimmerman Schindler i Toni, Holm, E. Kristen i Haddock A, Shelly (2001): „A Decade of Advice for Women and Men in the Best-Selling Self- Help Literature“, *Family Relations*, 50 (2): 122-133, <https://www.jstor.org/stable/585854>.

Žurić Jakovina, Iva i Jakovina, Trpimir (2016): „Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć“, *Revija za sociologiju*, 46 (3): 325-349.